

Тимченко А. П., к.ю.н., доцент,
Дуброва Ю., студентка,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МУСУЛЬМАНСЬКОГО ПРАВА ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З РЕЛІГІЙНОЮ СИСТЕМОЮ

Одним з найбільш важливих явищ у середньовічній цивілізації на Сході було мусульманське право (шаріат). Дослідження ісламу взагалі і ісламського права як його складової зокрема на сьогоднішній день має особливе значення.

Інтерес до феномену ісламського права протягом всієї історії існування ісламської цивілізації проявлявся різним чином. Вивченням мусульманського права традиційно займалися мусульманські вчені-юристи. Оскільки доктрина є одним з основних джерел мусульманського права, мусульманські вчені-юристи, не пориваючи з основними і традиційними началами шаріату, виробили цілу серію нових правових доктрин і норм, що мають суто юридичну природу.

Мусульманська правова система, яка згодом набула світового значення, виникла й оформилася в рамках Арабського Халіфату. Процес її розвитку був тісно пов'язаний з еволюцією арабської державності від невеликої патріархально-релігійної громади на початку VII ст. до однієї з найбільших імперій VIII-X ст. при династіях Омейядів і Аббасидів [1, с. 34].

Після падіння Арабського Халіфату мусульманське право не тільки не втратило своє колишнє значення, але і набуло ніби «другого життя» і стало дієвим правом в цілому ряді середньовічних країн Азії та Африки, що прийняли в тій чи іншій мірі іслам.

Мусульманське право увібрало в себе багато елементів попередніх правових систем держав Сходу, зокрема правові звичаї і традиції, що діяли в до ісламській Аравії і на завойованих арабами територіях.

Виключно важливу роль у становленні шаріату зіграла діяльність Мухаммеда і перших чотирьох так званих праведників халіфа, при яких шляхом тлумачення заповідей, висловлювань та вчинків пророка були складені священні книги мусульман – Коран та Сунна.

Тісний зв'язок права з релігійною догматикою дістав вияв у нормативно-правових приписах шаріату. Вони з самого початку склався і розвивався як суворо конфесійне право. Воно було органічно злите з теологією ісламу, пронизане його релігійно-етичними уявленнями.

У шаріаті передбачалося 5 видів дій людини, яким надавалося і правове значення: обов'язкові, бажані, дозволені, недостойні, та заборонені. Тобто вчинки поділяються на п'ять категорій: 1) вчинки, які є

обов'язковими; 2) ті, що рекомендуються; 3) ті, що дозволяються; 4) ті, що не дозволяються; 5) ті, що забороняються. Все життя мусульманина було зведено до цих дій. Кожен вчинок мав узгоджуватися з релігійними веліннями ісламу, а з іншого боку кожен його крок набував характеру юридичного акту.

За своїм змістом норми мусульманського права поділяються на дві основні групи. До першої належать приписи, що містять оцінки вчинків правовірних. Наприклад, Коран забороняє лихварство, але дозволяє торгівлю. До другої групи належать норми, в яких сформульовані конкретні правила поведінки щодо певних ситуацій, а також установлені умови здійснення та наслідки певних діянь. Прикладом можуть служити приписи, згідно з якими за навмисне вбивство належить карати стратою; договір, укладений душевнохворим, визнається не дійсним [3, с. 46].

Ісламські правознавці формулюють низку принципів шаріату, одним з яких є принцип рівності, другим – принцип братерства, третім – принцип справедливості, четвертий – свобода.

На основі тези про нерозривну єдність в ісламі «віри й держави», релігії та права багато дослідників приходять до висновку, що ісламу властива лише релігійна догматика і мораль, а юридичні норми як такі, якщо і є, то, по суті, збігаються з зазначеними правилами, не грають самостійної ролі, або займають другорядне місце [2, с. 93].

Тісний взаємозв'язок правових і релігійних приписів ісламу, релігійна основа мусульманського права, його «мусульманський» характер не викликають сумнівів. Це реальний факт, який підтверджується аналізом особливостей мусульманського права як системи діючих юридичних норм. У першу чергу мова йде про загальний для всіх нормативних положень ісламу походження. Так, основними джерелами мусульманського права – як і неюридичних норм ісламу – вважаються Коран і Сунна, в основі яких нібито лежить божественне одкровення і які закріплюють перш за все віру та правила релігійного культу і моралі, що визначають в цілому зміст мусульманського права в юридичному сенсі. Мусульманському праву характерні всі риси релігійного права. По-перше, це божественне походження, а по-друге, зв'язок, а в деяких випадках ототожнення норм права з правилами поведінки та релігійною догматикою.

Мусульманське право являє собою одну з різновидів релігійної правової системи й одну зі сторін ісламу. У перекладі з арабської, шаріат означає і складає те, що прийнято називати мусульманським правом. Дослідники мусульманського права зазвичай звертають увагу на дві його характерні і взаємообумовлені особливості – релігійне походження, тобто «божественну природу», і тісний, на думку деяких вчених, нерозривний зв'язок юридичних приписів з мусульманською догматикою – богослов'ям, моральними нормами, правилами культу, релігійними нормами ісламу.